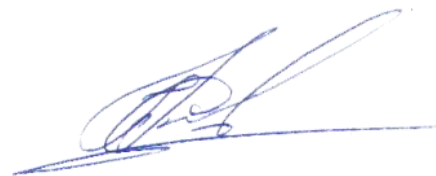

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

САВКА Іван Іванович

УДК 351.861:339.9 (447)

**СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО
КОНТРОЛЮ НАД СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
У КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки
та охорони громадського порядку

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

КИЇВ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості України.

Науковий керівник – доктор наук з державного управління, доцент
ВОРОНА Петро Васильович,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління
ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ Оксана Ігорівна,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, завідувач кафедри публічного адміністрування та управління;

кандидат наук з державного управління, доцент
КЛИМЕНКО Наталія Григорівна,
Національна академія державного управління при Президентові України, начальник відділу організації фундаментальних та прикладних досліджень Інституту експертно-аналітичних та наукових досліджень.

Захист відбудеться *24 грудня 2019 року об 15-й годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.891.02 Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, к. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України (03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17).

Автореферат розісланий *21 листопада 2019 року*.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Я. В. Качан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Після подій Революції Гідності Україна демонструє політику, націлену на європейську та євроатлантичну інтеграцію та подальше зміцнення демократичних цінностей. У цих процесах демократичний цивільний контроль (ДЦК) у секторі безпеки і оборони (СБіО) України є своєрідним запобіжником від узурпації влади та встановлення диктатури силових структур або окремих їх представників. У демократичних країнах ДЦК над СБіО є не менш важливою ознакою демократії, ніж свобода слова, вільні вибори, дотримання прав людини та розвинене громадянське суспільство. Окрім того, Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання встановити ДЦК над СБіО держави, що зафіксовано у «Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО», «Кодексі поведінки стосовно воєнно-політичних аспектів безпеки» та інших міжнародних правових документах.

Свідченням сприйняття Україною ДЦК як одного з напрямів демократизації українського суспільства та посилення національної безпеки країни стало його закріплення у «Стратегії національної безпеки України», яка декларує, що «вдосконалення системи ДЦК над органами СБіО є одним із основних напрямів державної політики національної безпеки сучасної України», та у новому Законі України «Про національну безпеку України», в якому зазначається, що ДЦК є постійним демократичним процесом та одним із чинників національної безпеки країни.

Становлення системи ДЦК над СБіО є складовою реалізації Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки, мета якої – підвищення рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та рівня довіри до НАТО як до інституції, що відіграє ключову роль у зміцненні міжнародної безпеки. Це актуалізує необхідність дослідження науково-теоретичних засад становлення системи ДЦК над СБіО України як важливого напрямку досліджень у галузі науки «державне управління» для удосконалення практичної діяльності щодо захисту державної безпеки й охорони громадського порядку.

Дослідження загальнометодологічних аспектів ДЦК як одного з факторів забезпечення національної безпеки відображені у працях таких зарубіжних вчених як: Р. Арон, Г. Барзілай, І. Бен-Меїр, П. Бішоп, З. Бзежинський, А. Грот, П. Девіс, П. Діксон, Г. Кісінджер, П. Корніш, А. Ламберт, Ф. Молнар, М. Негбі, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, Д. Хендріксон, М. Хофнунг, Д. Шер, С. де Шпігеляйре та ін.

Аналіз особливостей формування інститутів системи національної безпеки, ДЦК як елементу державної безпеки представлений у дослідженнях вітчизняних вчених: Ю. Вичалківської, О. Власюка, П. Ворони, О. Глазова, В. Говорухи, В. Горбуліна, В. Горовенка, Ю. Даника, О. Дзьобаня, К. Дубич, О. Капштика, І. Козій, І. Мазій, Р. Марутяна, Б. Параховського, О. Пархоменко-Куцевіл, Р. Пасічного, О. Полторакова, Л. Полякова, В. Садовського, А. Семенченка, Г. Ситника, А. Сіцінського, М. Сіцінської, В. Смолянюка, В. Соловійова, М. Требіна та ін.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертації є роботи з теорії і практики державного управління, механізмів формування і реалізації державної політики у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку таких науковців як: К. Ващенко, Р. Войтович, В. Гошовська, Н. Діденко, Г. Дмитренко, Н. Клименко, М. Лахижа, О. Линдюк, Л. Лутай, Л. Новак-Каляєва, А. Рачинський, В. Рижих та ін.

Водночас, аналіз наукових праць засвідчив необхідність комплексного дослідження становлення системи ДЦК над СБіО України в контексті євроатлантичної інтеграції для вирішення актуальних питань ДЦК над СБіО держави, пошуку ефективних інструментів оптимізації державної політики у сфері національної безпеки, що зумовило мету та завдання дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з комплексними НДР Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України «Управління інноваційно-інвестиційним розвитком регіону в умовах децентралізації та регіональної демократії» (державний реєстраційний номер ДЄ 0113V005266), «Дослідження проблематики розвитку прямих форм демократії в Україні в умовах децентралізації» (державний реєстраційний номер ДЄ 0118V003561), у процесі виконання яких автором досліджено становлення ДЦК над СБіО через інституції громадянського суспільства, проаналізовано роль ДЦК як елементу національної безпеки на всіх рівнях організації влади, а також відпрацьовано концептуальну модель ДЦК над СБіО України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування особливостей інституційного становлення системи ДЦК над СБіО держави, розроблення теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення формування і реалізації державної політики ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення відповідних завдань:

проаналізувати теоретичні та правові основи формування і реалізації системи ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції;

здійснити понятійно-категоріальний аналіз предметного простору дослідження;

дослідити закономірності та особливості процесу формування й реалізації системи ДЦК над СБіО держави у ХХ–ХХІ ст.;

узагальнити наявні моделі ДЦК над СБіО держав світу та оцінити їх ефективність;

розкрити генезис становлення та інституційного розвитку ДЦК в Україні;

дослідити сучасний стан і проблеми формування й реалізації цивільного контролю в Україні над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції;

на основі світового досвіду розробити модель вітчизняного ДЦК над СБіО;

обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення системи ДЦК над СБіО для посилення державної безпеки та охорони громадського порядку.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони держави.

Предмет дослідження – принципи та механізми становлення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в контексті євроатлантичної інтеграції.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: історичний (систематизовано основні дослідницькі підходи до ДЦК у вітчизняній та зарубіжній науці), логічний (розкрито сутність, основні концепції ДЦК як елементу національної безпеки), порівняння (зіставлено національні моделі реалізації ДЦК над СБіО зарубіжних країн), аналіз (досліджено теоретико-методологічні засади становлення ДЦК над СБіО держави), синтез (здійснено структурно-функціональний аналіз сутності функціонування ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції), дедукція (розкрито сутність, особливості та моделі формування ДЦК), узагальнення (охарактеризовано метод реалізації ДЦК над СБіО), моделювання (запропоновано авторську модель реалізації ДЦК), аналітичний (систематизовано нормативно-правове забезпечення ДЦК над СБіО), аксіоматизації (розроблено пропозиції до довгострокової державної політики у сфері реалізації ДЦК над СБіО), аналогії (запропоновано інституційно-оптимізаційні механізми ДЦК над СБіО).

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти та директивні документи, які стосуються питань формування й реалізації ДЦК як важливого складника національної безпеки. У цілому дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, враховуючи дотичність розглянутих питань з різних наукових дисциплін, їх інтегрованість.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних основ, особливостей становлення та реалізації ДЦК над СБіО держави в контексті євроатлантичної інтеграції та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності, що дало змогу сформулювати низку концептуальних і прикладних положень, які вирізняються науковою новизною та мають теоретичне і практичне значення, зокрема:

уперше:

на основі аналізу світового й вітчизняного досвіду та критеріїв оцінки ефективності *сформульовано авторське визначення поняття ДЦК над СБіО держави* як комплекс законодавчо обумовлених правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості у діяльності СБіО держави, сприяння ефективній діяльності структур, що входять до складу СБіО, та виконанню покладених на них функцій *на основі:* чіткого визначення ролі і завдань; встановлення надійної схеми підпорядкування та чіткого розмежування повноважень і відповідальності між цивільними та військовими; забезпечення престижу військової служби та високого рівня довіри до СБіО у суспільстві; забезпечення ефективної системи державного, громадського, міжнародного контролю та належних умов відкритості у прийнятті важливих державних рішень з безпеки, за винятком тих, що мають гриф секретності;

запропоновано модель ДЦК над СБіО держави, що базується на синергетичній дії всіх елементів громадянського суспільства на базі принципів прозорості; стримувань і противаг державних інституцій за умов посилення контролюючої ролі парламенту, що передбачає впровадження інституту Військового омбудсмена в системі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Спеціального

контрольного комітету над СБіО; постійної комунікації СБіО з представниками громадянського суспільства; підзвітності через регулярне і своєчасне інформування;
удосконалено:

поняття «силові та спеціальні структури держави», під якими, на відміну від існуючого, запропоновано розуміти: силові структури держави – органи державної виконавчої влади, що здійснюють переважно зовнішню оборонну функцію та забезпечують зовнішню безпеку країни (Збройні сили України, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба); спеціальні структури держави – органи державної виконавчої влади, що здійснюють здебільшого внутрішню правоохоронну функцію, забезпечують внутрішню безпеку країни і здійснюють правоохоронну діяльність (національна поліція, прокуратура, Служба безпеки України, Національна гвардія, антикорупційні органи України);

поняття процесу становлення системи ДЦК над СБіО держави кінця ХХ – початку ХХІ ст., що характеризується синхронізмом з еволюцією політичної системи і залежить від політичної культури держави та нації, політичної відповідальності, розбудови елементів громадянського суспільства та їхнього впливу на СБіО, який еволюціонував від дефініції «демократичний політичний контроль» – як контроль за політиками і політичними силами – до контролю цивільних над військовими;

наукове розуміння змісту північноамериканської (демократично-президентська), європейської (демократично-парламентська), пострадянської (анахронічна посттоталітарна з елементами авторитаризму) моделей реалізації ДЦК над СБіО держави, що враховує різну роль і співвідношення впливу Президента країни як глави держави; політичну вагу та вплив парламентського контролю; розробленість та дієвість механізмів здійснення ДЦК тощо;

підходи до розуміння особливостей генезису становлення та розвитку механізмів реалізації ДЦК в Україні, які містять конструктивний аспект (співпраця з НАТО та ЄС; вплив міжнародного співтовариства; «зміна управлінських еліт», що сприяє реформі демократизації управління у СБіО; посилення контролю з боку структур громадянського суспільства; формування відкритої моделі управління, що убезпечує від тоталітаризму) та деструктивний аспект, який полягає у певній протидії посттоталітарного політичного правлячого класу реформі демократизації управління в СБіО через відсутність політичної волі до задекларованих змін та формалізації й імітації реформ, що призводить до негативних наслідків у СБіО;

набули подальшого розвитку:

аналіз теоретичних і правових основ формування та реалізації системи ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції, що базуються на чинному законодавстві України та дотриманні таких принципів як: верховенство права, неухильне дотримання законодавства; дотримання прав і свобод громадян; гласність; прозорість видатків СБіО; обґрунтованість; перманентність; відповідальність суб'єктів забезпечення національної безпеки України за виконання поставлених перед ними завдань; цілеспрямованість; дотримання основ консолідації українського суспільства та євроінтеграції; патріотизм і відданість національним інтересам; дотримання корпоративної етики; конфіденційність; відповідність СБіО

пріоритетним напрямом державного управління; дієвість та постійний контроль у СБіО;

наукове обґрунтування факторів впливу на формування й реалізацію ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції, які необхідно врахувати для імплементації рекомендацій зарубіжних партнерів – представників ЄС, НАТО, ОБСЄ, Женевського центру ДЦК за збройними силами, у т. ч. щодо низької залученості громадськості до державного управління СБіО, що призводить до невиконання СБіО своїх основних функцій із захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз та їх перетворення на силовий інструмент державного тиску;

шляхи удосконалення механізмів розбудови і підвищення ефективності діяльності системи ДЦК над СБіО держави в Україні та її реалізації з урахуванням загальноєвропейських принципів і подальшого вдосконалення законодавства з питань національної безпеки через його унормування з реальним станом безпекового середовища (особливо з огляду на російську агресію та інші кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України); удосконалення системи планування, координації і контролю СБіО з урахуванням зворотного зв'язку з неупередженим контролем параметрів управління; впровадження у практику ДЦК науково обґрунтованих критеріїв і методик оцінки результатів функціонування всіх структур; підвищення ефективності парламентської складової ДЦК; поглиблення суспільного діалогу зі стратегічних питань оборонної політики з отриманням зворотного зв'язку від структур громадянського суспільства; напрацювання та реалізація сучасних механізмів залучення до формування державної оборонної політики і системи ДЦК незалежних аналітичних центрів, окремих експертів, ЗМІ. Як удосконалення організаційного механізму ДЦК запропоновано створення Координаційної ради з питань ДЦК над СБіО як недержавного демократичного органу, впровадження інституту Військового омбудсмена в системі Уповноваженого з прав людини та Спеціального контрольного комітету над СБіО Верховної Ради України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором і запропоновані у дисертації, можуть бути використані для формування ефективної системи ДЦК над СБіО, що сприятиме демократизації держави і зростанню боєздатності ЗСУ.

Наукові висновки і теоретичні положення дисертаційної роботи фактично доведені до рівня конкретних пропозицій і практичних рекомендацій для використання в публічному управлінні. Зокрема, результати дослідження були використані в практичній діяльності Комітету Верховної ради з питань національної безпеки і оборони (довідка про впровадження № 125/4 від 18.04.2019), Міністерства у справах ветеранів України (довідка про впровадження № 785/03 від 06.06.2019); Управління зв'язків з громадськістю Збройних сил України Міністерства оборони України (довідка про впровадження № 356/369 від 23.05.2019); Полтавської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 01-58/2305 від 14.05.2019); Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (довідка про впровадження №100/331 від 14.03.2019).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи були презентовані та обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Публічна служба в модерній державі» (Київ, 2018); «Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО» (Київ, 2018); «Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України» (Київ, 2018); «Форум прямої демократії» (Київ, 2018), «Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах» (Київ, 2019); «Актуальні проблеми формування та реалізації публічної політики України в умовах глобалізації» (Черкаси, 2019), «Становлення та розвиток публічного адміністрування» (Дніпро, 2019), «Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України» (Дніпро, 2019), «Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи» (Одеса, 2019), «Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників ООС(АТО)» (Київ, 2019).

Публікації. Наукові результати дисертаційної роботи опубліковано в 17-ти наукових працях, із них 5 статей у фахових виданнях з державного управління, 2 – у зарубіжному виданні, 10 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 237 сторінок, обсяг основного тексту – 197 сторінок. Робота містить 3 таблиці, 9 рисунків та додатків. Список використаних джерел налічує 256 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, аналізується ступінь дослідженості теми, формуються мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, визначається наукова новизна, практичне значення одержаних результатів та їх реалізація, особистий внесок здобувача, ступінь апробації та публікації результатів дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи формування та реалізації цивільного контролю над структурами безпеки і оборони України»* – проведено огляд наукового дискурсу проблематики формування та реалізації демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони держави в умовах євроатлантичної інтеграції, розглянуто понятійно-категоріальний аналіз предметного простору дослідження, досліджено формування інституту цивільного контролю над силовими структурами держави кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Встановлено, що проблема наукового обґрунтування шляхів підвищення ефективності ДЦК над СБіО значно актуалізувалась у реаліях російської агресії на сході України, нових загроз національним інтересам України, порушення міжнародної стабільності.

Доведено, що в науковому дискурсі сутність ДЦК над СБіО держави розглядається з точки зору реалізації таких принципів як: підпорядкованість військової політики та силових структур цивільній владі, недопущення політичної активності армії, унеможливлення функціонування її як самостійного суб'єкта

політики. Встановлено, що у демократичних державах ефективність вирішення питань безпеки і оборони безпосередньо залежить від ефективності системи ДЦК над СБіО і є не менш важливою ознакою демократії, ніж свобода слова, дотримання прав людини та громадянське суспільство.

Доведено, що перехідний етап розвитку держави, трансформація тоталітарного політичного режиму в напрямі демократії передбачає кардинальні зміни в усіх сферах суспільно-політичного життя, і важливою складовою цих демократичних державних перетворень є демократизація оборонної сфери та цивільно-військових відносин. Демократичні перетворення в СБіО передбачають: забезпечення верховенства права, функціонування збройних сил виключно в інтересах суспільства, недопущення милітаризації держави, оптимізацію та гармонізацію цивільно-військових відносин, унеможливлення політичної активності силових структур, підпорядкованість армії цивільній владі, деполітизацію, деідеологізацію, департизацію збройних сил, попередження зростання самостійності армії та воєначальників.

Встановлено, що для удосконалення системи і механізмів ДЦК над СБіО держави слід подолати такі проблеми системи СБіО України як: низька суспільна активність та недостатня громадянська відповідальність як посадовців, так і громадських організацій та пересічних громадян за стан справ у цій сфері; бюрократизація і невідповідність вимогам часу стандартів і критеріїв оцінки об'єктів контролю СБіО, їх функціональної діяльності; недостатня прозорість для цивільного контролю багатьох аспектів внутрішньої життєдіяльності сектору державної безпеки, зокрема щодо кадрової політики, розв'язання проблем соціально-правового захисту співробітників тощо; певна декларативність правових актів, відсутність чіткого закріплення і дотримання процедур здійснення контролю, насамперед парламентського та громадського; низька ефективність організації діяльності силових міністерств тощо.

Визначено, що у процесі реформування СБіО та розширення ДЦК у цій сфері необхідно вирішити такі основні завдання: розробити (з урахуванням європейських стандартів та завдань, що покладаються на ті чи інші «силові» структури) і запровадити науково обґрунтовані внутрішні й зовнішні критерії і методики оцінювання їх функціональної діяльності та результатів; опрацювати пропозиції щодо зміни нормативно-правових актів з удосконалення системи і механізмів ДЦК над СБіО, розвитку з цією метою інституційних засад парламентського, президентського, урядового, судового та громадського контролю. У цьому аспекті доцільно сприяти створенню Українського центру ДЦК над СБіО та Координаційної ради з питань ДЦК над силовими та спеціальними структурами держави і правоохоронної діяльності як недержавного демократичного органу; нормативно закріпити чітко визначені й регламентовані обов'язкові процедури здійснення ДЦК над діяльністю СБіО, передбачивши при цьому регулярність і конкретні терміни щодо реалізації таких процедур; в інтересах досягнення демократичних стандартів у сфері державного управління СБіО розмежувати сфери політичного та професійно-адміністративного керівництва цими силовими органами тощо.

На підставі понятійно-категоріального аналізу предметного поля дослідження сформульовано визначення поняття *ДЦК над СБіО держави* як комплекс

законодавчо обумовлених правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості у діяльності СБіО держави, сприяння ефективній діяльності структур, що входять до складу СБіО, та виконанню покладених на них функцій *на основі*: чіткого визначення ролі й завдань; встановлення надійної схеми підпорядкування та чіткого розмежування повноважень і відповідальності між цивільними та військовими; забезпечення престижу військової служби та високого рівня довіри до СБіО в суспільстві; забезпечення ефективної системи парламентського контролю та належних умов відкритості у прийнятті важливих державних рішень з безпеки, за винятком тих, що мають гриф секретності.

Уточнено поняття *«силові та спеціальні структури держави»*, під якими запропоновано розуміти: *силові структури держави* – органи державної виконавчої влади, що здійснюють переважно зовнішню оборонну функцію та забезпечують зовнішню безпеку країни (ЗСУ, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба); *спеціальні структури держави* – органи державної виконавчої влади, що здійснюють переважно внутрішню правоохоронну функцію, забезпечують внутрішню безпеку країни і здійснюють правоохоронну діяльність (національна поліція, прокуратура, СБУ, Національна гвардія, антикорупційні органи України).

У **другому розділі** – *«Сучасний стан функціонування систем цивільного контролю держав в умовах глобалізації»* – узагальнено функції цивільного контролю в Сполучених Штатах Америки, встановлено особливості цивільного контролю у європейських країнах, проаналізовано пострадянські трансформаційні моделі забезпечення функцій демократичного цивільного контролю.

Узагальнено досвід ДЦК у США, який базується на системі стримувань і противаг, а саме: а) конгресу надано право обговорювати і затверджувати військовий бюджет, вимагати звіту вищих військових чинів про стан справ в армії, видавати статuti, порадики, що регламентують дії військ; б) цивільне міністерство оборони, де міністр, його заступники є цивільними особами, здійснює безпосереднє військово-політичне управління; в) політичні права і свободи військових мають правові обмеження.

Встановлено, що у Канаді демократичний, громадський, цивільний контроль за діяльністю спецслужб здійснюється через Парламентський комітет з безпеки й розвідки.

Визначено наявність в європейських країнах різних систем ДЦК, зокрема встановлено, що базові принципи організації військової сфери, військово-цивільних відносин і деяких механізмів цивільного контролю над військовою організацією держави регулюються положеннями конституцій (зокрема в частині повноважень державних органів влади), «надзвичайним законодавством» (положення про підстави втручання військових у внутрішні ускладнення та конфлікти), законами про основи національної безпеки та законами, що регулюють порядок створення і діяльність спеціальних контролюючих органів, відповідно до інкорпорованого у національне законодавство принципу, закріпленого в Кодексі поведінки ОБСЄ щодо військово-політичних аспектів. Кодекс поведінки ОБСЄ щодо військово-політичних

аспектів безпеки містить зобов'язання держав-учасниць розглядати демократичний політичний контроль над військовими і воєнізованими силами, силами внутрішньої безпеки, а також розвідувальними службами й поліцією як незамінний елемент стабільності та безпеки. Крім того, кожна держава-учасниця повинна постійно забезпечувати й підтримувати ефективне керівництво і контроль над своїми військовими та воєнізованими силами і силами безпеки з боку конституційно створених органів влади, які є демократично легітимними.

Досліджено модель ДЦК у Франції, яка характеризується традиційно сильним парламентським контролем з широкою полемікою та гострою політичною боротьбою партій Франції за вплив на збройні сили; особливим авторитетом армії, яка здатна впливати на хід подій у суспільстві, на вибори до парламенту; впливом громадянського суспільства на армію, що здійснюється переважно і безпосередньо на місцевому рівні.

Встановлено, що у Німеччині питання, пов'язані з ДЦК над СБіО, врегульовані Конституцією, а в структурі законодавчої влади існує унікальний інститут омбудсмена, який обирається парламентом і покликаний відстоювати права військовослужбовців Бундесверу як громадян, що володіють усіма громадянськими правами, які не можуть бути свавільно відмінені, зупинені чи звужені представниками військового або державного керівництва, в тому числі й щодо вступу до політичних партій (забороняється агітувати в інтересах партії на службі), участі в політичних заходах у позаслужбовий час. Водночас, кожний військовослужбовець Бундесверу, як громадянин, повинен свідомо погодитися з обмеженням його свобод на вільне переміщення, участь у страйках чи політичних демонстраціях.

Британська модель ДЦК характеризується тим, що головні напрями військової політики розробляються Комітетом оборони на чолі з прем'єр-міністром Великобританії, і як колегіальний орган він здійснює загальне керівництво збройними силами, які комплектуються за рахунок добровольців за контрактом. Основним інструментом громадянського контролю є процес формування бюджету.

Встановлено, що у переважній більшості держав, окрім парламентського контролю, здійснюється також контроль з боку політичного керівництва виконавчої гілки влади. Для цього створюються міжвідомчі комітети і комісії при главах урядів (Великобританія, Франція, Румунія, Туреччина та ін.) або запроваджуються посади міністрів «без портфеля» (ФРН, Польща), на яких покладається як координація (а інколи й поточне загальне керівництво), так і контроль за діяльністю спецслужб. Для сприяння у здійсненні контролю парламенту над службами безпеки й розвідки у деяких країнах створені незалежні організації, такі як генеральні інспекції.

Досліджено пострадянські моделі ДЦК, представлені різними варіантами, залежно від різних шляхів державотворення. Наприклад Литва вже створила передову функціонуючу правову базу для ДЦК над СБіО; у Грузії запровадження ДЦК над державною безпекою, збройними силами та поліцією стало одним із ключових аспектів реформування країни. ДЦК у РФ є формальним і концентрується на рівні президента країни, а силові структури країни не підконтрольні суспільству, використовуються з метою збереження політичного режиму. Підпорядкованість і керованість силових структур забезпечена системою соціальних та ідеологічних

факторів: високий рівень зарплат і пільг у співробітників силових структур; сильний пропагандистський вплив на співробітників. ДЦК, громадський контроль за діяльністю таких структур відсутній, громадські ради, створені при СБіО, не мають реальних контрольних повноважень. Характерним для формальної моделі ДЦК РФ є повне домінування Федеральної служби безпеки у системі силових структур. Інші «силовики» фактично підпорядковані ФСБ, що істотно знижує їхні можливості.

Доведено, що головними елементами реформ СБіО пострадянських країн, які зорієнтовані на побудову демократичної держави, є реформа армії, поліції, розвідки, пенітенціарної системи, прикордонного контролю, судова реформа, а також вжиття заходів, спрямованих на посилення цивільного управління та демократичної звітності апарату сектору безпеки.

Визначено, що досвід упровадження ДЦК в демократичних державах переконливо показує його користь як для військових, так і для цивільних, яка полягає у можливості забезпечити стабільний розвиток країни та гарантувати захист національних інтересів за допомогою ефективних силових структур, ефективно використовувати бюджетні кошти на безпеку та оборону, гарантувати дотримання прав людини і в армії, і в суспільстві загалом, мати стратегічний курс та дійовий механізм забезпечення військових потреб і соціального захисту військовослужбовців.

У **третьому розділі** – *«Шляхи модернізації демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в Україні»* – запропоновано пріоритетні напрями та шляхи вдосконалення механізмів системи демократичного цивільного контролю над СБіО в Україні та обґрунтовано науково-практичні підходи до їх упровадження в контексті євроатлантичної інтеграції.

Доведено, що становлення та розвиток механізмів реалізації ДЦК в Україні пов'язані з еволюцією політичної системи та мають як конструктивний аспект (співпраця з НАТО та ЄС; вплив міжнародного співтовариства; «зміна управлінських еліт», що сприяє реформі демократизації управління у СБіО; посилення контролю з боку структур громадянського суспільства; формування відкритої моделі управління, що убезпечує від тоталітаризму), так і деструктивний аспект, що полягає у певній протидії посттоталітарного політичного правлячого класу реформі демократизації управління в СБіО через відсутність політичної волі до задекларованих змін та формалізацію й імітацію реформ, що призводить до негативних наслідків у СБіО. Тому в Україні ще не вдалося побудувати повноцінну систему ДЦК, з чітким розмежуванням повноважень і відповідальності між органами державної влади, між цивільними та військовими, зокрема за критеріями ефективності, а отже, діяльність ДЦК над СБіО в Україні не можна визнати задовільною.

Запропоновано модель ДЦК над СБіО держави, що базується на синергетичній дії всіх елементів громадянського суспільства на основі принципів прозорості, стримувань і противаг державних інституцій за контролюючої ролі парламенту; постійної комунікації СБіО з представниками громадянського суспільства; підзвітності через регулярне і своєчасне інформування, враховує світовий досвід тощо (рис. 1).

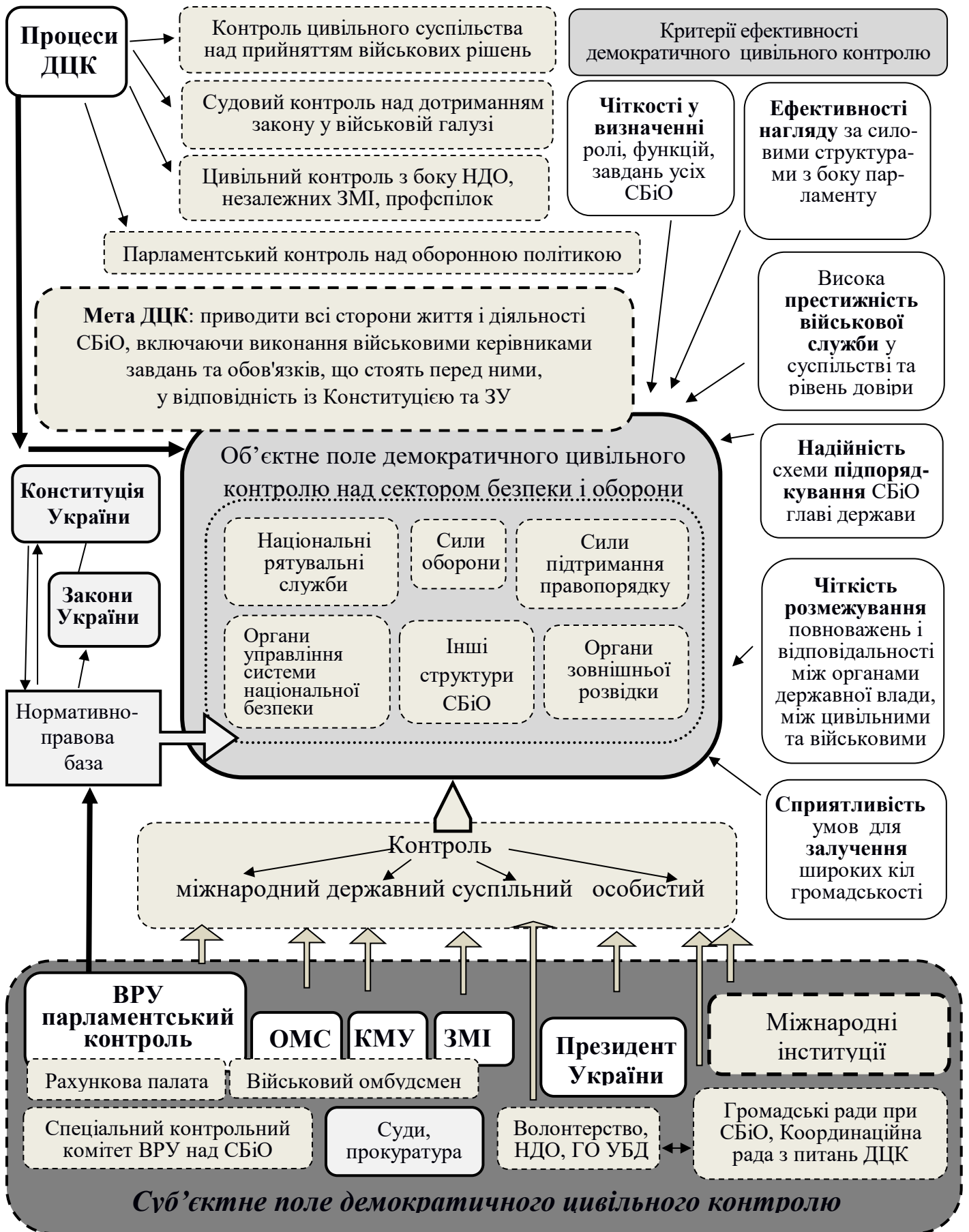

Рис. 1. Модель ДЦК над СБіО в Україні

Визначено, що ДЦК над СБіО включає: парламентський та президентський контроль; контроль з боку органів виконавчої влади й місцевого самоврядування; контроль з боку судових органів та органів прокуратури, який здійснюється у спосіб, передбачений Конституцією і законами України; громадський контроль. Суб'єктами ДЦК на сьогодні виступають: Верховна Рада України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Президент України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом; прокуратура; судові органи; громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів, ЗМІ.

Обґрунтовано, що ДЦК над СБіО має забезпечувати: пріоритет політичних підходів з вирішення питань військового будівництва; дотримання законності в діяльності усіх складових воєнної організації та правоохоронних органів держави; підтримання політичної стабільності в суспільстві, створення умов, які унеможливають використання ЗСУ й інших військових формувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, партій, громадських організацій; попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян, які перебувають на службі у ЗСУ, інших військових формуваннях та у правоохоронних органах, осіб, звільнених з військової служби, а також членів їхніх сімей; урахування громадської думки, пропозицій громадян і громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних органів та посадових осіб у сфері оборони, національної безпеки, зміцнення громадського порядку і законності; виділення відповідно до законів у необхідних обсягах і раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на утримання та функціонування воєнної організації та правоохоронних органів держави, зокрема на реформування ЗСУ; використання за цільовим і функціональним призначенням державного майна, переданого ЗСУ та іншим військовим формуванням, а також правоохоронним органам; своєчасне, повне і достовірне інформування державної влади та суспільства про діяльність ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних органів, забезпечення її відповідності вимогам Конституції і законів України, нормам міжнародного права, реальній військово-політичній і криміногенній ситуації, завданням забезпечення надійної оборони і безпеки держави.

Доведено, що нагальною необхідністю для вдосконалення цивільно-військових відносин в Україні є: захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону; зміцнення демократичного конституційного ладу та верховенства права; забезпечення суспільно-політичної стабільності в державі на основі демократичних цінностей; охорона та захист демократичного процесу, надання йому сталих, прогнозованих форм розвитку; гарантування безпечних умов життєдіяльності населення; підвищення рівня життя й добробуту населення; дотримання законності в силових

структурах; підтримка на належному рівні мобілізаційної готовності та боєготовності ЗСУ; забезпечення достовірності інформації з різних питань життєдіяльності СБіО; порушення вітчизняної традиції функціонування СБіО у стані відносно замкненої, майже відірваної від суспільства структури; оптимізація наявної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; прозоре призначення управлінських кадрів стратегічного рівня; належна організація життєдіяльності СБіО в умовах глибоких трансформацій у всіх сферах суспільного та політичного життя України; забезпечення інтеграції держави до ЄС та НАТО.

Розроблено пропозиції щодо напрямів удосконалення механізмів ДЦК в Україні: унормування законодавства з питань національної безпеки з реальним станом безпекового середовища (особливо з огляду на російську агресію та інші кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України);

підвищення ефективності планування, координації і контролю за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки та їхньої відповідальності;

удосконалення діяльності суб'єктів здійснення ДЦК, зокрема щодо завершення формування структури системи державного управління СБіО з урахуванням зворотного зв'язку, з неупередженим контролем параметрів управління, створенням Українського центру ДЦК над СБіО та Координаційної ради з питань ДЦК над силовими та спеціальними структурами держави і правоохоронною діяльністю як недержавного демократичного органу та запровадження інституту Військового омбудсмена в системі Уповноваженого з прав людини та Спеціального контрольного комітету над СБіО Верховної Ради України;

нормативне закріплення чітко визначених процедур здійснення ДЦК над діяльністю СБіО, встановлення при цьому регулярності та конкретних термінів реалізації таких процедур;

розмежування сфери політичного та професійно-адміністративного керівництва силовими органами для досягнення демократичних стандартів;

впровадження у практику ДЦК науково обґрунтованих критеріїв і методик оцінки результатів функціонування всіх структур;

підвищення ефективності парламентської складової ДЦК;

поглиблення суспільного діалогу зі стратегічних питань оборонної політики з отриманням зворотного зв'язку від структур громадянського суспільства, експертного середовища, незалежних ЗМІ з наступним упровадженням у практичну діяльність спільно підготовлених пропозицій;

прозорість процесів ухвалення концептуальних рішень у СБіО (з питань оборонного бюджету, кадрової політики, соціально-правового захисту тощо).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішене актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних основ, особливостей становлення і реалізації ДЦК над СБіО держави в контексті євроатлантичної інтеграції та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Констатовано, що проблема наукового обґрунтування шляхів підвищення ефективності ДЦК над СБіО значно актуалізувалась у реаліях російської агресії на сході України, нових загроз національним інтересам України, порушення міжнародної стабільності. Доведено, що в науковому дискурсі сутність ДЦК над СБіО держави розглядається з точки зору реалізації таких принципів як: підпорядкованість військової політики та силових структур цивільній владі, недопущення політичної активності армії, унеможливлення функціонування її як самостійного суб'єкта політики.

2. У результаті дослідження теоретичних та правових основ формування та реалізації ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції з'ясовано, що вони базуються на чинному законодавстві України та дотриманні таких основних принципів: верховенства права, неухильного дотримання законодавства; дотримання прав і свобод громадян; гласності; прозорості видатків на СБіО; відповідальності суб'єктів забезпечення національної безпеки України за виконання поставлених перед ними завдань; цілеспрямованості; дотримання основ консолідації українського суспільства і європейської та євроатлантичної інтеграції держави; патріотизму та відданості національним інтересам; дотримання корпоративної етики; конфіденційності; відповідності СБіО пріоритетним напрямам державного управління.

3. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат науки «державне управління», зокрема запропоновано авторське поняття «демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони держави», уточнено поняття «силові та спеціальні структури держави». В основу поняття «силові та спеціальні структури держави» покладено виконувани СБіО держави зовнішню оборонну функцію (забезпечення зовнішньої безпеки країни) та внутрішню правоохоронну функцію (забезпечення внутрішньої безпеки країни та правоохоронна діяльність). Авторське поняття ДЦК включає синергетичну систему державного, громадського, міжнародного контролю та належні умови відкритості у прийнятті важливих державних рішень з безпеки, за винятком тих, що мають гриф секретності.

4. Досліджено американську, європейські, пострадянські моделі ДЦК над СБіО в державі, що дало можливість визначити ступінь їх розвитку залежно від співвідношення впливу Президента країни; впливу парламентського контролю; залученості до процесу ДЦК усіх елементів громадянського суспільства. Обґрунтовано необхідність імплементації в Україні кращих практик ДЦК та проведення реформ СБіО.

5. Доведено, що формування та реалізація ДЦК над СБіО держави кінця ХХ – початку ХХІ століття здійснювалися відповідно до еволюції політичної системи держави, політичної культури держави та нації, політичної відповідальності, розбудови елементів громадянського суспільства та активізації їх впливу на СБіО.

6. Досліджено сучасний стан формування і реалізації ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції, виокремлено проблеми, які потребують вирішення для розвитку ДЦК: низька залученість громадськості до державного управління у сфері суспільно-державного функціонування безпекового та оборонного сектору держави, що призводить до невиконання СБіО своїх основних

функцій щодо захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз та перетворення їх на силовий інструмент державного тиску; невідповідність дій СБіО завданням захисту національних інтересів; невідповідність правоохоронної системи завданням дієвого захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина; потреба встановлення додаткових форм контролю за діяльністю СБУ з боку парламенту через створення незалежного парламентського наглядового органу; підвищення ефективності роботи громадських рад при СБіО держави; посилення відповідальності посадових осіб та громадян, які допустили розголошення отриманої під час виконання функцій ДЦК інформації, що становить державну таємницю або належить до службової інформації згідно із законодавством.

7. Запропоновано вітчизняну модель ДЦК над СБіО держави, сформовану на основі адміністративного контролю, що здійснюється Президентом України, РНБО, Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; парламентського контролю, що здійснюється Верховною Радою України; судового контролю та громадського контролю із залученням ЗМІ та ОГС, яка передбачає впровадження інституту Військового омбудсмена в системі Уповноваженого з прав людини і Спеціального контрольного комітету над СБіО Верховної Ради України. Модель базується на синергетичній дії всіх елементів громадянського суспільства на базі принципів прозорості; стримувань і противаг державних інституцій за умов посилення контролюючої ролі парламенту, постійної комунікації з представниками громадянського суспільства; підзвітності через регулярне і своєчасне інформування.

8. Доведено, що нагальною необхідністю для вдосконалення цивільно-військових відносин в Україні є: захист державного суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону; зміцнення демократичного конституційного ладу та верховенства права; забезпечення суспільно-політичної стабільності в державі на основі демократичних цінностей; охорона та захист демократичного процесу, надання йому сталих, прогнозованих форм розвитку; гарантування безпечних умов життєдіяльності населення; підвищення рівня життя й добробуту населення; дотримання законності в силових структурах; підтримка на належному рівні мобілізаційної готовності та боєготовності ЗСУ; забезпечення інтеграції держави до Європейського Союзу, Північноатлантичного альянсу.

9. Розроблено пропозиції щодо напрямів удосконалення механізмів ДЦК в Україні:

унормування законодавства з питань національної безпеки з реальним станом безпекового середовища (особливо з огляду на російську агресію та інші кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України);

підвищення ефективності планування, координації і контролю за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки та їхньої відповідальності;

удосконалення діяльності суб'єктів здійснення ДЦК, зокрема щодо завершення формування структури системи державного управління СБіО з урахуванням зворотного зв'язку, з неупередженим контролем параметрів управління;

створення Українського центру ДЦК над СБіО та Координаційної ради з питань ДЦК над силовими та спеціальними структурами держави і правоохоронною діяльністю як недержавного демократичного органу;

впровадження інституту Військового омбудсмена в системі Уповноваженого з прав людини та Спеціального контрольного комітету над СБіО Верховної Ради України;

нормативне закріплення чітко визначених процедур здійснення ДЦК над діяльністю СБіО, встановлення при цьому регулярності та конкретних термінів реалізації таких процедур;

розмежування сфери політичного та професійно-адміністративного керівництва силовими органами для досягнення демократичних стандартів;

впровадження у практику ДЦК науково обґрунтованих критеріїв і методик оцінки результатів функціонування всіх структур;

підвищення ефективності парламентської складової ДЦК;

поглиблення суспільного діалогу зі стратегічних питань оборонної політики з отриманням зворотного зв'язку від структур громадянського суспільства, експертного середовища, незалежних ЗМІ з наступним упровадженням у практичну діяльність спільно підготовлених пропозицій;

прозорість процесів ухвалення концептуальних рішень в СБіО (з питань оборонного бюджету, кадрової політики, соціально-правового захисту тощо).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Савка І. І. Науково-теоретичні засади цивільного контролю над силовими структурами держави. *Економіка та держава. Серія: Державне управління.* 2018. № 8. С. 114-119.

2. Савка І. І. Генеза поняття цивільний контроль над силовими та спеціальними структурами держави у вітчизняній науці державного управління. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. Серія: Державне управління.* 2019. № 1 (82). С. 150-160.

3. Савка І. І. Система забезпечення функції цивільного контролю у сфері національної безпеки Сполучених Штатів Америки. *Економіка та держава. Серія: Державне управління.* 2019. № 3. С. 84-89.

4. Савка І. І. Парламентський контроль як основа цивільного контролю над сектором безпеки та оборони держави. *Публічне управління та адміністрування в Україні.* 2019. Вип. 12. С. 63-68.

5. Савка І. І. Демократизація сектору безпеки і оборони держави шляхом втілення механізмів цивільного контролю. *Публічне управління та митне адміністрування.* № 3 (22). 2019. С. 277-283.

6. Savka I. I. The legal forms of civil control over the power and special structures state in Ukraine. *Scientific Journal VIRTYS.* № 33. 2019. P. 186-189.

7. Savka I. I. The post-soviet transformation models for ensuring democratic civil control functions in the state. *Scientific Journal VIRTYS.* № 36. 2019. P.225-228.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

8. Савка І. І. Щодо проблематики цивільного контролю над силовими структурами: дестабілізуючі фактори. *Публічна служба в модерній державі: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю державної служби України* (м. Київ, 13 черв. 2018 р.). К.: ІПК ДСЗУ, 2018. С. 124-127.

9. Савка І. І. Щодо сучасного стану цивільного контролю Збройних Сил України. *Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України: тези доповідей VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів* (м. Київ, 1 лист. 2018 р.). К.: ІПК ДСЗУ, 2019. С. 285-287.

10. Савка І. І. Особливості управління у добровольчих батальйонах. *Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО: зб. матеріалів круглого столу до Дня захисника України* (м. Київ, 17 жовт. 2018 р.). К.: ТОВ «ВД «АртЕк», 2019. С. 20-23.

11. Савка І. І. Воєнний стан в Україні та демократичний процес. *Форум прямої демократії: зб. матеріалів доповідей та тез Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 4 груд. 2018 р.). К.: ТОВ «ВД «АртЕк», 2019. С. 352-355.

12. Савка І. І. Парламентський контроль силових структур як складова національної безпеки держави. *Актуальні проблеми формування та реалізації публічної політики України в умовах глобалізації: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Черкаси, 25 квіт. 2019 р.). Черкаси: вид. Чабаненко Ю.А., 2019. С. 132-140.

13. Савка І. І. Принципи цивільного контролю над силовими структурами в країнах Європейського Союзу. *Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи: матеріали X Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління* (м. Одеса, 31 трав. 2019 р.). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2019. С. 140-146.

14. Савка І. І. Механізми забезпечення функції цивільного контролю в Сполучених Штатах Америки. *Становлення публічного адміністрування в Україні: матеріали X конф. студентів та молодих учених за міжнар. уч.* (м. Дніпро, 10 трав. 2019 р.). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 285-289.

15. Савка І. І. Цивільний контроль над силовими та спеціальними структурами держави у європейських країнах. *Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах: зб. матеріалів доповідей та тез круглого столу* (м. Київ, 18 квіт. 2019 р.). К.: ТОВ «ВД «АртЕк», 2019. С. 46-48.

16. Савка І. І. Сучасний стан та проблеми забезпечення цивільного контролю силових структур держави в Україні. *Науково-практичне забезпечення надання публічних послуг в умовах децентралізації: зб. матеріалів доповідей та тез інтернет-конф.* (м. Київ, 18 квіт. 2019 р.). К.: ТОВ «ВД «АртЕк», 2019. С. 121-124.

17. Савка І. І. Розвиток демократичного цивільного контролю силових та спеціальних структур держави в умовах глобалізації. *Взаємозв'язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект: матеріали круглого столу* (м. Дніпро, 1 черв. 2019 р.). Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 73-76.

АНОТАЦІЯ

Савка І. І. Становлення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони у контексті євроатлантичної інтеграції. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ, 2019.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання в галузі науки «Державне управління», що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і практичних пропозицій щодо подальшого становлення та функціонування системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони у контексті євроатлантичної інтеграції.

Уточнено понятійно-термінологічний апарат за темою дослідження та запропоновано удосконалену модель ДЦК над СБіО в Україні.

Виявлено особливості процесу становлення системи ДЦК над СБіО держави кінця ХХ – початку ХХІ ст., що характеризується синхронізмом з еволюцією політичної системи. Узагальнено зарубіжні моделі ДЦК, визначено кращі практики ДЦК для імплементації в Україні.

Сформовано теоретичні та правові основи формування і реалізації ДЦК над СБіО держави в умовах євроатлантичної інтеграції, що базуються на чинному законодавстві України та дотриманні верховенства права, прав і свобод громадян; гласності; прозорості видатків СБіО; відповідальності; цілеспрямованості; дотриманні основ консолідації українського суспільства та європейської і євроатлантичної інтеграції держави; патріотизмі та відданості національним інтересам; дотриманні корпоративної етики; конфіденційності; дієвості й постійному контролю за СБіО.

Запропоновано шляхи удосконалення механізмів ДЦК над СБіО держави в сучасній Україні та їх реалізації з урахуванням загальноєвропейських принципів і подальшого вдосконалення законодавства з питань національної безпеки.

Ключові слова: державне управління, національна безпека, охорона громадського порядку, демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони, сектор безпеки і оборони, громадянське суспільство, силові структури.

SUMMARY

Savka I. I. Formation of a system of democratic civilian control over the security and defense sector in the context of Euro-Atlantic integration. – Qualified scientific work published in manuscript form.

Thesis for a Candidate of Science Degree in Public Administration, specialty 25.00.05 – Public Administration in the field of public security and public order. – Ukrainian State Employment Service Training Institute. Kyiv, 2019.

In the thesis the theoretical generalization and new solution of the current scientific problem in the field of science «Public administration» was carried out, which is to substantiate methodological approaches and practical proposals for the further establishment and functioning of the system of democratic civilian control over the security and defense sector in the context of Euro-Atlantic integration. The conceptual and terminological apparatus of science «Public Administration» was clarified according to the topic of the research and the improved democratic civilian control over the security and defense sector in Ukraine was proposed.

The peculiarities of the process of formation of the democratic civilian control over security and defense sector of the end of the XX – beginning of the XXI centuries were revealed that are characterized by synchronization with the evolution of the political system. The scientific understanding of the content of the North American (Democratic-Presidential), European (Democratic-Parliamentary), post-Soviet (anachronistic posttotalitarian with elements of authoritarianism) models of realization of the democratic civilian control over the security and defense sector was proposed, taking into account the different role and correlation of the President's influence; political weight and influence of parliamentary control; elaboration and effectiveness of mechanisms for implementation of democratic civilian control etc. The features of genesis of formation and development of mechanisms of realization of democratic civilian control in Ukraine, including the constructive aspect and the destructive aspect, are determined.

The theoretical and legal bases of formation and realization of democratic civilian control over the security and defense sector in the conditions of Euro-Atlantic integration, based on the current legislation of Ukraine and observance of the principles: rule of law; respect for citizens' rights and freedoms; publicity; transparency of the key directions of the security and defense sector spending; validity; permanence; responsibility; purposefulness; adherence to the foundations of consolidation of Ukrainian society and European integration of the state; patriotism and determination of national interests; compliance with corporate ethics; confidentiality; efficiency and continuous control in the security and defense sector. The ways of improvement of mechanisms of development and increase of efficiency of activity of the system of democratic civilian control over the security and defense sector in the modern Ukraine and its implementation were proposed in accordance with European principles and further improvement of the legislation concerning national security through its normalization with the real state of the security environment (especially in view of the Russian crisis and other aggressions) situations that threaten Ukraine's national security); Improvement of the system of planning, coordination and control of democratic civilian control with the feedback from impartial control of management parameters; introduction of scientifically grounded criteria and methods of evaluating the results of functioning of all structures into the practice of the security and defense sector; improving the efficiency of the parliamentary component of the security and defense sector; deepening public dialogue concerning strategic defense policy issues with feedback from civil society structures; elaboration and implementation of modern mechanisms of involvement of independent think tanks, individual experts, mass media in the formation of the state defense policy and the security and defense sector.

Key words: public administration, national security, enforcement of public order, democratic civilian control over the security and defense sector, security and defense sector, civil society, security agencies.

PODSUMOWANIE

Savka I. I. Utworzenie systemu demokratycznej cywilnej kontroli nad sektorem bezpieczeństwa i obrony w kontekście integracji euroatlantyckiej. – Na prawach rękopisu.

Praca doktorska na zdobycie stopnia naukowego w dziedzinie administracji publicznej, specjalność 25.00.05 – Administracja publiczna w zakresie bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego. – Instytut kształcenia kadry Państwowej Służby Zatrudnienia Ukrainy. Kijów, 2019.

W pracy doktorskiej dokonano uogólnienia teoretyczne oraz zaproponowano nowe rozwiązanie obecnego problemu naukowego w dziedzinie administracji publicznej, którym jest uzasadnienie podejść metodologicznych i praktycznych propozycji dalszego wdrażania i funkcjonowania systemu demokratycznej cywilnej kontroli nad sektorem bezpieczeństwa i obrony w kontekście euroatlantyckim. Sprecyzowano koncepcyjno-terminologiczną jednostkę nauki „Administracji publicznej” według tematu badań oraz zaproponowano ulepszenia demokratycznej kontroli cywilnej w sektorze bezpieczeństwa i obrony na Ukrainie.

Ujawniono cechy procesu formowania systemu demokratycznej kontroli cywilnej w sektorze bezpieczeństwa i obrony z końca XX - początku XXI wieku, które charakteryzują się synchronizacją z ewolucją systemu politycznego. Zaproponowano naukowe pojęcie treści Północnoamerykański (Demokratyczno-Prezydencka), Europejskiej (Demokracja Parlamentarna), postsowieckim (anachronicznym posttotalitarnym z elementami autorytaryzmu), modeli realizacji systemu demokratycznej kontroli cywilnej w sektorze bezpieczeństwa i obrony państw. Utworzono teoretyczne i prawne podstawy tworzenia i realizacji systemu demokratycznej kontroli cywilnej w sektorze bezpieczeństwa i obrony państwa w kontekście integracji euroatlantyckiej oparte o obecne ustawodawstwo Ukrainy i przestrzeganie zasad: praworządności; poszanowanie praw i wolności obywateli; rozgłos; przejrzystość głównych kierunków wydatków w Sektorze Bezpieczeństwa i Obrony; zasadność; trwałość; odpowiedzialność; celowość; przestrzeganie podstaw konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego i Europejskiej integracji państwa; patriotyzmu i determinacji interesów narodowych; przestrzeganie zasad etyki korporacyjnej; poufność; skuteczności oraz stałej kontroli w Sektorze Bezpieczeństwa i Obrony. Zaproponowano sposoby udoskonalenia mechanizmów rozwoju i zwiększenia efektywności działania systemu demokratycznej cywilnej kontroli nad sektorem bezpieczeństwa i obrony we współczesnej Ukrainie oraz jego wdrożenie z uwzględnieniem zasad europejskich i dalsza poprawa ustawodawstwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

Słowa kluczowe: administracja publiczna, bezpieczeństwo narodowe, porządek publiczny, demokratyczna cywilna kontrola sektora bezpieczeństwa.

Підписано до друку 20.11.2019.
Формат 148 x 210. Обл.-вид. арк. 1,41.
Тираж 100 прим.
Свідоцтво серії ДС 1805 від 25.05.2004

Надруковано з оригінал-макета в Інституті підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, тел. (044) 536-14-85